

Eseji

Izvorni znanstveni rad

UDK 001.5 :324 (497.5) "1990" "1992"

Postmodernističke vrijednosne orijentacije (tendencije izbora 1992)

INGE PERKO-ŠEPAROVIĆ*

Sažetak

Istraživanje postmodernističkih orijentacija birača na Hrvatskoj političkoj sceni započeto s izborima u Hrvatskoj 1990, a na osnovi paradigme sustava kolektivne akcije postmoderne, nastavljeno je s izborima 1992. Indikatori postmodernističkih vrijednosnih orijentacija morali su biti izmijenjeni. Rat je hrvatsko biračko tijelo znatno udaljio od ciljno racionalnih orijentacija - unutar kojih se razlikuju moderne i postmoderne. Postmoderne su doživjele manju eroziju s 4 na 3,2%, dok su ciljno racionalne orijentacije općenito pale sa 60% na 6,8%. Postmodernistički orijentirani birači i nadalje su najprisutniji u najmlađoj dobnoj skupini, među biračima na školovanju i stručnjacima. Promjene su samo u skupini poljoprivrednika, koji su se s posljednjeg popeli na treće mjesto. Rezultati istraživanja koji prate postmodernističke orijentacije kroz priključenje konceptu održivog razvoja i održive energetske politike prikazuju znatno bolje situacije kad je riječ o prisutnosti postmodernističkih vrijednosnih orijentacija u biračkom tijelu Hrvatske. Diferencijacija biračkog tijela na praktički 50% onih koji podržavaju klasičan koncept razvoja i 50% onih koji podržavaju koncept održivog razvoja mogli bi izazvati polarizaciju biračkog tijela u trenutku kad obnova i razvoj dođu na dnevni red. Što se tiče energetske politike kao jedne od najznačajnijih komponenti razvojne politike - rezultati istraživanja pokazuju da bi jedino koncept održive energetske politike podržalo gotovo cjelokupno biračko tijelo Hrvatske (oko 97%).

Nastojanja da pratimo postmodernističke vrijednosne orijentacije u političkom životu Hrvatske našla su svoje opravdanje u rezultatima analize izbornih ponašanja u Hrvatskoj 1990. godine.

Polazeći od postavljenih elemenata paradigme sustava kolektivne akcije postmoderne,¹ naglasili smo da vrlo značajno mjesto pripada vrijednostima kao dijelu kulturnog sustava s obzirom na njihov najveći informacijski potencijal.

¹ Perko-Šeparović, Inge, "Vrijednosne orijentacije postmoderne u izborima 1990", *Politička misao*, br. 3/1992, str. 142-163.

* Inge Perko - Šeparović, redovni profesor Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu na predmetu Znanost o upravljanju, Unutrašnje-politički odsjek

Nove, postmodernističke vrijednosti stavljaju u prvi plan održanje života na našem planetu iz čega slijedi: vrijednost empatije i suosjećanja s drugim vrstama, drugim ljudima i drugim (sljedećim) generacijama, holistički odnos između čovjeka i prirode, tj. čovjek je dio prirode s kojom mora živjeti u harmoničnom odnosu pa zaštita prirode ima prednost pred ekonomskim rastom.

Nove vrijednosti, bez sumnje, postupno prodiru u glavne političke tokove; 1989. Margaret Thatcher organizirala je međunarodnu konferenciju o uništavanju ozonskog omotača s ciljem da što veći broj zemalja potpiše Montrealsku konvenciju (smanjenje upotrebe CFC-a). Tjedan dana kasnije Francuska, Nizozemska i Norveška organizirale su u Den Hagu konferenciju na kojoj se raspravljalo o izazovima koje međunarodnoj zajednici postavlja dvostruki problem globalnog zagrijavanja i stanjivanja ozonskog omotača. Na konferenciji su sudjelovali predstavnici 24 zemalja, među kojima 17 šefova država. Haška deklaracija, donesena na toj konferenciji, započinje konstatacijom: "Pravo na život je pravo iz kojeg proizlaze sva druga prava. Garancija tog prava najviša je dužnost svih državnih dužnosnika diljem svijeta. Danas, sami uvjeti života na našoj planeti ugroženi su ozbiljnim napadima kojima je izložena zemljina atmosfera."²

Ton ove deklaracije odveo je međunarodnu zajednicu dalje nego ikad u preporuci da se Ujedinjenim narodima dade pravo provođenja odluka koje se odnose na zaštitu atmosfere, čak i kad one nisu jednoglasno donesene.

Gotovo istovremeno, potkraj ožujka 1989, u Baselu se sastalo 116 zemalja da bi pregovarale o međunarodnom transportu i odlaganju opasnog otpada. Kao rezultat pregovaranja donesena je Baselska konvencija, kao rezultat kompromisa između razvijenih zemalja, koje žele zadržati pravo izvoza opasnog otpada pod kontroliranim uvjetima, i nekih zemalja u razvoju, koje žele potpunu zabranu takvog kretanja otpada. Iste godine Summit Sedmorice najrazvijenijih zemalja Zapada, koji je održan u Parizu, posvetio je veliku pažnju pitanjima okoliša.³

Najvažnije političke odluke međunarodne zajednice vezane uz problematiku okoliša, tj. nove vrijednosne orijentacije, očekivale su se na konferenciji Ujedinjenih naroda o okolišu i razvoju, održane u lipnju 1992. u Rimu. Ta je konferencija trebala biti prvi značajan test novoga svjetskog poretka, jer se pretpostavlja da bi fizičko propadanje našeg planeta moglo postati glavna briga svjetske zajednice, a čuvanje okoliša organizacijski princip novoga svjetskog poretka.⁴ Znatian dio očekivanja nije ispunjen jer uspješno globalno partnerstvo - *condicio sine qua non* novoga svjetskog poretka - zahtijeva velik transfer kapitala i tehnologije sa Sjevera na Jug pod povoljnim uvjetima, tj. globalno pogadanje mora uključiti određene mehanizme putem kojih bi bogati Sjever platio ekološke dugove koji su nastali u zemljama u razvoju kao posljedica destruktivne ekonomske prakse. Sjever nije bio do kraja sklon neophodnim

² Center for Our Common Future: "Background Information on the Hague Declaration" press release, Geneva undated Conference held March 10-11, 1989, citirano prema *State of the World 1990*, W.W. Norton and Co., New York i London, 1990, str. 13.

³ *ibidem*: str. 14.

⁴ *State of the World 1991*, W.W. Norton and Company, New York 1991, str. 18.

kompromisima (posebno SAD), kad je riječ o financijskim mehanizmima novoga svjetskog poretka, pa se, zasad, na institucionalnom planu novoga svjetskog poretka više primjećuju organizacijske konsekvencije konferencije.

Tako je na 47. Generalnoj skupštini Ujedinjenih naroda osnovana Komisija za održiv razvoj (Commission on Sustainable Development - CSD) koja ima 53 člana, predstavnika država, koje biraju na 3 godine Ekonomsko i Socijalno vijeće UN uvažavajući kriterij ravnomjerne geografske zastupljenosti s ciljem monitoringa napretka i ostvarivanja agende 21 i drugih dokumenata UNCED-a.⁵

Ujedinjeni narodi osnovali su i novi odjel za koordinaciju politike i održiv razvoj (Department on Policy Coordination nad Sustainable Development - DPCSD) koji će imati 6 glavnih odjela, s ciljem da se na razini sekretarijata integrira obluživanje međudržavnih tijela na međusobno povezanim temama održivog razvoja, socijalnog razvoja, koordinacije politike i razvoja, koordinacije Generalne skupštine i raznih agencija itd.⁶

Ako politički lideri pokazuju sve veći senzibilitet za pitanje očuvanja okoliša, sigurno je da se ta briga javlja i kod biračkog tijela. Relativno slabi izborni rezultati Zelenih više pokazuju da druge partije uspješno iskazuju zainteresiranost za problematiku okoliša, nego li odsustvo tog interesa kod birača. Biračko tijelo Evropske zajednice stavilo je, rangirajući najvažnije probleme današnjice, okoliš na drugo mjesto, odmah iza nezaposlenosti, a ispred inflacije i kontrole naoružanja.⁷

Istraživanje izbora 1990. u Hrvatskoj pokazao je da u programima stranaka problematici okoliša pripada četvrto mjesto među najvažnijim temama; međutim, strankama koje su postigle izborne rezultate koji im osiguravaju mjesta u predstavničkim tijelima, a posebno vladajućoj stranci, teme okoliša nisu bile među prvima.⁸

Istraživanje je također pokazalo da postmodernističke orijentacije nisu izostale kod biračkog tijela u izborima za predstavničke organe Hrvatske. Postmodernističke orijentacije bile su najzastupljenije u najmlađoj dobnoj skupini; ti su birači bili iznad prosjeka ciljno racionalni te je njima s obzirom na način uključivanja u sustav, teže manipulirati putem simbola.

Relativno nisku zastupljenost postmodernističkih orijentacija tumačili smo situacijom u kojoj su se održavali izbori 1990 - duboka ekonomska i politička kriza omogućila je da se u prvi plan istakne vrijednosna racionalnost, manipuliranje simbolima i ponašanje vođeno emocijama - dakle iracionalno ponašanje, dok je postmodernistička orijentacija izrazito ciljno racionalna.

⁵ *The Independent Sector's Network, Centre for Our Common Future*, Number 21, November 1992.

⁶ *The Independent Sector's Network, Center for Our Common Future*, No. 28, July 1993.

⁷ D.G. Information, Communication and Culture Brussels, *Eurobarometer*, No. 30, December 1988. prema Pearce, D.—Markandya, A.—Barbier, E., *Blueprint for a Green Economy*, Earth scan Publications Ltd., London 1989, str. XIII.

⁸ Perko-Šeparović, Inge, *op.cit.*, str. 154-156.

Očekivanja da će se ove orijentacije pojaviti u većoj mjeri kad se Hrvatska oslobodi svojih "pretpolitičkih" pitanja koja su plijenila pozornost i emocije u izborima 1990 - nisu se mogla ispuniti ni u izborima 1992. Izbori 1992, održavali su se u ratnim uvjetima pa su "pretpolitička pitanja" i dalje bila u prvom planu, ali nešto drugačije artikulirana. Stranke u međuvremenu nisu mijenjale svoje programe - pa oni i dalje ne iskazuju artikulaciju interesa većine biračkog tijela operacionaliziranih na razinu stvarnih životnih problema za koje nude određena konkretna rješenja.

Ciljno racionalne orijentacije sve su manje prisutne u biračkom tijelu. Kao razlozi izbora i preferencije stranke i nadalje se gotovo u jednakoj mjeri navodi prihvaćanje programa stranke. Tu se radi ponajprije o načelnim programskim stavovima. Povjerenje u vodstvo i ljude značajno opada kao razlog izbora i preferencije stranke, a taj je pad drastičan upravo kad se kao razlog navodi nudenje rješenja za konkretne životne probleme. Opada i broj birača koji će dati glas stranci jer poznaju ili cijene osobu koja je istaknuta kao kandidat, a pada i broj neodlučnih i apstinencata: ciljno racionalna orijentacija 10 puta je manja nego u izborima 1990:

Tabela 1. RAZLOZI IZBORA I PREFERENCIJE STRANKE

Izbori	(%)* /	
	1990.	1992.
1. Prihvaćanje programa stranke	61,98	62,8
2. Povjerenje u vodstvo	47,29	21,1
3. Najbolje rješenje konkretnih problema	60,15	6,8
4. Poznavanje kandidata	12,63	1,5
5. Neodlučnost	10,50	5,8
6. Izborna apstinencija	8,06	1,9

* / dva odgovora

Ciljno racionalna orijentacija prisutna je znatno iznad prosjeka kod birača koji se odlučuju da daju glas za predsjednika Republike: dr. Ivanu Cesaru i dr. Antunu Vujiću (15%) manje ali je uvijek iznad prosjeka kod birača koji su odlučili glasovati za dr. Savku Dabčević-Kučar, dr. Marka Veselicu (9%) i Dražena Budišu (8%), a ispod prosjeka kod onih koji se odlučuju za Silvija Degena (4%) i Franju Tuđmana (5%).

Kad je u pitanju izbor stranke za državnu listu - ciljno racionalne orijentacije najprisutnije su kod birača koji se odlučuju za Hrvatsku seljačku stranku (16%),

za Dalmatinsku akciju, Istarski demokratski sabor, Hrvatsku kršćansko-demokratsku stranku (14%), Socijal-demokratsku stranku Hrvatske i Socijal-demokratsku uniju Hrvatske (12%), dok su ispod prosjeka kod birača (a tih je najviše) koji se odlučuju za Hrvatsku demokratsku zajednicu (3%) i Hrvatsku demokratsku stranku (4%).

Kad se radi o izboru kandidata u izbornoj jedinici, ciljno racionalna orijentacija kod birača Hrvatske seljačke stranke još je izrazitija i iznosi 19%, a sa 15% zastupljena je kod izbora kandidata Socijal-demokratske stranke Hrvatske. Kod izbora kandidata Hrvatske kršćansko-demokratske stranke ona je prisutna znatno iznad prosjeka (11%), a kod Hrvatske demokratske stranke, Hrvatske narodne stranke i regionalnih stranaka sa 10%, dok je ispod prosjeka, sa 4% prisutna kod kandidata Hrvatske demokratske zajednice i Socijal-demokratske partije Hrvatske ($C = 0,287$).

Birači koji su pokazali ciljno racionalne orijentacije, najčešće su kao socijalne vrijednosti odlučne za program političke stranke koju podržavaju isticali na prvom mjestu, kao i kod ostalih, poštenu rad (58%) a zatim slobodu (znatno ispod prosjeka - 14% u odnosu na 41,3%) i sigurnost (13% u odnosu na 17,3%). Na drugom mjestu ističe se pravda (33%, dok je prosjek 31,9%) i privatno vlasništvo (19%, dok je prosjek 16,5%). Iz tih rezultata teško bi se moglo zaključiti da postoji bilo kakva veza između ciljne racionalnosti i skupa vrijednosti određenoga ideološkog predznaka.

Što se tiče ideolojske samoidentifikacije na liniji lijevo-desno, u prosjeku su najprisutnije centrističke orijentacije (45,75%), koje su općenito najprisutnije kod svih tipova birača.

Ciljno racionalne orijentacije određuju jednako moderno kao i postmoderno razdoblje: za moderno je osnovno obilježje ekonomska racionalnost, a za postmoderno ekološka racionalnost.⁹

Većinu indikatora koje smo ustanovili kao indikatore postmodernističkih vrijednosnih orijentacija u izborima 1990, nismo mogli pratiti longitudinalno. Naime, u izborima 1992. više nije sudjelovala ni jedna "zelená" stranka, jer su jednostavno nestale s hrvatske političke scene.

Zbog toga smo prisutnost postmodernih vrijednosnih orijentacija u biračkom tijelu Hrvatske 1992. pokušali ustanoviti uvrštavanjem više novih indikatora koje nismo koristili prilikom istraživanja izbora 1990. Tako smo prije svega, pokušali ustanoviti kakva je percepcija biračkog tijela kada je riječ o tri najznačajnija problema hrvatske politike. Ponudili smo 14 problema, među kojima i problem zaštite okoliša. Rang-lista prioritetnih problema je sljedeća:

	% (*)
1. socijalna pravda i sigurnost	50,2
2. suzbijanje nezaposlenosti	39,7
3. stabilnost cijena	34,0
4. osiguranje individualnih sloboda	31,3

⁹ *ibidem*: str. 150-152.

5. skladan život Hrvata i nacionalnih zajednica u Hrvatskoj	28,5
6. razvoj privatnog poduzetništva	28,1
7. integracija Hrvatske u Europsku zajednicu	26,1
8. očuvanje nacionalnog jedinstva	17,1
9. jačanje vojne obrambene moći	11,3
10. duhovna obnova	8,8
11. zaštita prirodnog okoliša	8,2
12. razvoj regionalnih specifičnosti	7,7
13. demilitarizacija	5,6
14. poticanje populacijskog rasta	3,1

(*) tri odgovora

Usporedimo li ovaj rezultat s postmodernim vrijednosnim orijentacijama biračkog tijela Europske zajednice - razlike su velike. Dok je biračima Europske zajednice okoliš na drugom mjestu, biračima Hrvatske - on je na jedanaestom mjestu. Najveća je sličnost kad je riječ o problemu nezaposlenosti i stabilnosti cijena: stabilnost cijena u oba je slučaja na trećem mjestu; za birače Europske zajednice suzbijanje nezaposlenosti je na prvom, a za birače Hrvatske na drugom mjestu. Našim biračima na prvom je mjestu socijalna pravda i sigurnost, što zajedno s problemom zaposlenosti ulazi u probleme *welfare state* (države općeg blagostanja), dok je na četvrtom mjestu osiguranje individualnih sloboda, tipično za problematiku liberalne države.

Birača kod kojih je postmodernistička orijentacija izrazita tj. onih koji na prvo mjesto stavljaju zaštitu okoliša u Hrvatskoj, jest malo, samo 3,2%, dok čak 19,6% na prvo mjesto stavlja socijalnu pravdu i sigurnost, a 15,4% na prvom mjestu ističe nezaposlenost. Postmodernistički orijentiranih birača ima nešto ispod prosjeka u prigradskim mjesnim zajednicama, dok je prosječna zastupljenost karakteristika za gradske i seoske zajednice. Postmodernistička orijentacija nešto je prisutnija u ženskoj (3,51%) nego muškoj populaciji (2,78%). S obzirom na dob, najprisutnija je u najmlađoj dobnoj skupini od 18 do 28 godina (3,77%) - ta skupina čini 31,22% ukupnog broja postmodernistički orijentiranih birača - a najmanje u sljedećoj dobnoj skupini, od 29 do 39 godina (2,51%). U sljedećim dobnim skupinama postotak se povećava (od 40 do 50 godina - 2,95%; od 51 do 61 - 3,5%), te neznatno pada (na 3,3%) u dobnoj skupini od 62 i više godina starosti.

S obzirom na zanimanje, postmodernistički orijentiranih birača ima znatno iznad prosjeka među biračima na školovanju (5,36%), među poljoprivrednicima (5,05%) i stručnjacima (4,50%). Prosječnu zastupljenost nalazimo kod penzionera (3,2%), a ispod prosjeka kod nezaposlenih (3,04%), domaćica (2,87%) i radnika (2,37%), a još manje kod obrtnika (2,22%) te najmanje kod službenika (1,97%) ($C = 0,21119$).

S obzirom na vjeroispovjest, postmodernistička orijentacija prosječno je prisutna kod katolika (3,22%), znatno iznad prosjeka kod pravoslavaca (6,31%), a kod muslimana znatno ispod prosjeka (1,54%). Ta je orijentacija nešto iznad

prosjeaka (3,6%) prisutna kod vjernika koji ne prihvaćaju sve što ih njihova crkva uči, a ispod prosjeaka (2,65%) kod uvjerenih vjernika i onih koji nisu sigurni da li vjeruju ili ne (2,96%).

Postmodernistička orijentacija s obzirom na ideološku samoidentifikaciju (lijevo-desno) povezuje se u najvećoj mjeri s centrističkom, s tim da su lijeve orijentacije nešto prisutnije od desnih, ako se izuzmu ekstremi, gdje je situacija obrnuta.

Mnogo povoljnija slika hrvatskog biračkog tijela s obzirom na postmodernističke vrijednosne orijentacije pokazuje se u izboru kriterija obnove i razvoja Hrvatske poslije rata. Čak 50,5% biračkog tijela ističe što brži ekonomski rast, dok 49,6% smatra da valja brinuti o zaštiti prirodnog okoliša, koji ograničava ekonomski rast. Ti rezultati pokazuju da polovica biračkog tijela prihvaća moderne vrijednosne orijentacije i klasični koncept razvoja, te da je druga polovica biračkog tijela orijentirana postmodernistički tj. da prihvaća koncept održivog razvoja.

Koncept održivog razvoja kao odraz postmodernističkih orijentacija podržavaju iznad prosjeka birači gradskih mjesnih zajednica (54%), a nešto manje birači u seoskim (45%) i prigradskim (44%) mjesnim zajednicama, žene nešto manje od muškaraca (49% i 50%), a Hrvati više (49%) nego Srbi (46%) i Muslimani (41%). Najmlađa i najstarija dobna skupina taj koncept podržavaju nešto više od prosjeka (52%), a srednja dobna skupina nešto ispod prosjeka (48-49%). Kod izbora za predsjednika Republike postmodernistička orijentacija je kod birača koji se odlučuju za Antuna Vujića najizraženija (67%) i Silvija Degena (60%), a najmanje izražena kod onih koji su odlučili glasovati za Marka Veselicu (41%), Franju Tuđmana (42%) i Dobroslava Paragu (43%).

Kad je posrijedi izbor stranke za državnu listu, postmodernistička orijentacija na održiv razvoj najprisutnija je kod birača koji su glasovali za Socijaldemokratsku stranku Hrvatske (69%), a najmanja kod onih koji su se odlučili za HDZ (41%).

Stranke	Orijentacija na održiv razvoj (%)
---------	-----------------------------------

Socijaldemokratska stranka Hrvatske	69
Socijalistička stranka Hrvatske	68
Regionalne (Dalmatinska akcija, Istarski demokratski sabor)	64
Socijaldemokratska partija Hrvatske	60
Hrvatska seljačka stranka	55
Hrvatska socijalno-liberalna stranka	55
Hrvatska narodna stranka	54
Socijalno-demokratska unija	53
Hrvatska demokratska stranka	51

Hrvatska kršćansko-demokratska stranka	50
Srpska narodna stranka	47
Hrvatska stranka prava	42
Hrvatska demokratska zajednica	41

$$C = 0,16$$

I na kraju, između ciljno racionalno orijentiranih birača tj. onih koji se odlučuju za određenu stranku jer smatraju da će ona rješavati konkretne probleme, ima nešto iznad prosjeka onih koji se odlučuju za održiv razvoj (54,61%) ($C = 0,4627$).

Na pitanje hoće li obnova i razvoj tražiti veliki porast potrošnje energije, većina birača daje pozitivan odgovor (91,5%), što se može tumačiti kao nedovoljno poznavanje činjenice da održiv razvoj traži energetske štednju i energetske efikasnost, odnosno optimalizaciju u datim ograničenjima tj. postizanje jedinice novostvorene vrijednosti uz najmanji mogući energetske *input*. Usporedba rezultata s ozbirom na osobine ispitanika, ne pokazuje veće razlike tako da je koncept održive energetske politike nešto manje prisutan u seoskim mjesnim zajednicama (6%) i kod žena (7%) birača srpske nacionalnosti i kod najstarije skupine, a natprosječno je izražen kod birača koji su u glasovanju za predsjednika Republike odlučili svoj glas dati Marku Veselici (14%) odnosno Antunu Vujiću (12%), a najmanje kod onih koji su se odlučili za Ivana Cesara (6%) ($C = 0,05$).

U izboru stranke za državnu listu koncept održive energetske politike znatno iznad prosjeka prisutan je kod birača koji su se odlučili za Socijaldemokratsku uniju Hrvatske (18%) odnosno Hrvatsku demokratsku stranku (14%) te Hrvatsku seljačku stranku i Socijaldemokratsku stranku Hrvatske (13%), a najmanje kod onih koji su se odlučili za socijaliste (6%). Isto tako među ciljno racionalno orijentiranim biračima ima nešto ispod prosjeka onih koji su orijentirani na održivu energetske politiku (5,92%).

Čini se da je odgovor na to pitanje bio tek indirektan pokazatelj orijentacije na održivu energetske politiku, pa je i njegova valjanost upitna. Mnogo je značajniji odgovor na pitanje na koji način treba osigurati potrebnu energiju za obnovu i razvoj. Oba odgovora - da to treba postići štednjom i energetske efikasnošću (43,7%) ili ponajprije korištenjem energije sunca, vjetra, vode, tj. obnovljenih izvora (53,1%) - ukazuju da se većina birača (96,8%) odlučuje za postmodernističke orijentacije, a samo mali broj (3,2%) za nuklearne elektrane. Činjenica je da su UN u svom izvještaju o okolišu i razvoju iz 1987. pod nazivom "Naša zajednička budućnost" usvojili koncept održivog razvoja u kojem je učinjen kompromis kad je riječ o nuklearnoj energiji jer je prihvaćena kao moguća pod pretpostavkom da se riješi problem sigurnog odlaganja nuklearnog otpada. Kako taj problem nije riješen (SAD su odložile rješenje od 1990. do 2010. godine)¹⁰,

¹⁰ "A Decade of Decline", *Public Citizen*, Washington D.D., December 1989.

a vrlo je vjerojatno da uopće nije rješiv, smatramo da nuklearne elektrane ne bi trebalo uključivati u koncept održive energetske politike. Što se tiče politike štednje i energetske efikasnosti u odnosu na obnovljive izvore energije, riječ je ponajprije o vremenskim orijentacijama: prva može i treba biti kratkoročna tj. odmah primjenjiva, a druga srednjoročna i dugoročna. Pri tome su seoske i prigradske mjesne zajednice neznatno iznad prosjeka orijentirane na energetske štednju i efikasnost, a gradske na obnovljive energetske izvore. Analiza rezultata s obzirom na spol glasača jedva da bilježi neke razlike između njihovih kratkoročnih, srednjoročnih i dugoročnih orijentacija.

Muslimani su iznad prosjeka orijentirani na obnovljive izvore (61%), Srbi nešto manje (57%), Hrvati prosječno (53%). S obzirom na dob pokazuje se da sa starošću raste orijentacija na štednju i energetske efikasnost, a opada orijentacija na obnavljanje energetske izvora:

Dob	Štednja i energetska efikasnost	Obnavljanje izvora energija
18-28	37	57
29-39	44	54
40-50	45	52
51-61	46	52
62 i više	51	46

$$C = 0,11$$

Na obnavljanje izvora najviše su orijentirani birači koji su se u glasovanju za predsjednika Republike izjasnili za Antuna Vujića i Ivana Cesara (61%), a najmanje oni koji su se odlučili za Marka Veselicu (41%) odnosno Savku Dabčević-Kučar i Franju Tuđmana (51%). Orijentacija na energetske štednju i efikasnost najprisutnija je kod birača koji su se odlučili za Marka Veselicu.

U glasovanju za stranke na državnoj listi, orijentacija na energetske štednju i efikasnost iznad prosjeka prisutna je kod birača Hrvatske demokratske stranke (49%) i Socijaldemokratske stranke Hrvatske (47%), a najmanja kod birača Hrvatske seljačke stranke, gdje je najprisutnija orijentacija na obnavljanje izvora energije (73%), te kod regionalnih stranaka Dalmatinske akcije i Istarskog demokratskog saveza (66%).

Što se tiče nuklearne opcije kao energetske izvora samo neka osobna svojstva birača pokazuju odstupanje od prosjeka: birači gradskih mjesnih zajednica (4%), muškarci (4%), a žene (2%); Muslimani (4%), a Hrvati i Srbi (3%); najmlađa dobna skupina (6%); birači koji glas za predsjednika Republike daju Dobroslavu Paragi (6%), te Ivanu Cesaru i Marku Veselici (4%), a od stranaka s državne

liste Hrvatskoj stranci prava i Srpskoj nacionalnoj stranci (7%), Socijalno-demokratskoj uniji Hrvatske (6%), Hrvatskoj kršćansko-demokratskoj stranci (5%), te najmanje tj. nitko (0%) među glasačima Hrvatske seljačke stranke, Socijaldemokratske stranke Hrvatske i Socijalističke stranke Hrvatske.

Među ciljno racionalnim biračima ima nešto ispod prosjeka onih koji se odlučuju za energetska štednju i efikasnost (41,56%), a iznad prosjeka onih kojima je bliska nuklearna opcija (5,19%), dok su birači opredijeljeni za obnovljive izvore energije u okviru prosjeka.

Između razloga za pojedinu energetska opciju birači gradskih mjesnih zajednica natprosječno - 28% spram 26,8% - ističu sigurnost. Žene znatno više izdvajaju sigurnost (29%) nego muškarci (20%), dok je kod razloga ekonomske efikasnosti razlika mala (26% žena, 28% muškaraca). S obzirom na nacionalnost, razloge sigurnosti najčešće navode Srbi (33%), nešto manje Muslimani (32%) i najmanje Hrvati (24%), a ekonomsku efikasnost Muslimani ističu znatno iznad prosjeka (39%), Hrvati prosječno (27%) i Srbi neznatno ispod prosjeka (25%).

S obzirom na dob, ekonomsku efikasnost kao razlog najčešće navodi srednja dozna skupina (30%). Najstarija dozna skupina najmanje je sklona ekonomskoj efikasnosti (18%), ali je iznad prosjeka zainteresirana za sigurnost (30%), koju najmanje važnom drži dozna skupina od 29 do 39 godina (21%).

Birači koji su odlučili da za predsjednika Republike biraju Marka Veselicu pokazali su najveće odstupanje od prosjeka kad su u pitanju ekonomska efikasnost (45%) i sigurnost (14%). Sigurnost je nešto iznad prosjeka zastupljena kod birača koji su se odlučili za Ivana Česara i Savku Dabčević-Kučar. Ekonomsku efikasnost najmanje su isticali birači Antuna Vujića.

Kod izbora stranke za državnu listu birači Socijaldemokratske unije Hrvatske znatno su češće nego ostali kao razlog navodili ekonomsku efikasnost (53%), a za njima slijede: Hrvatska demokratska stranka (41%) i regionalne stranke (33%). Najmanje su taj razlog isticali birači Socijaldemokratske partije Hrvatske (22%). Sigurnost su više isticali glasači Hrvatske seljačke stranke (38%) i Socijaldemokratske stranke Hrvatske (34%), a najmanje Socijaldemokratske unije Hrvatske (12%) i Socijalističke stranke Hrvatske (16%).

Ciljno racionalni birači - nešto iznad prosjeka (33,5%, dok prosjek iznosi 26,8%) kao razlog za izbor energetske opcije navode ekonomsku efikasnost.

Zaključak

Istraživanjem izbora u Hrvatskoj 1992. sa sigurnošću se može utvrditi dramatičan pad ciljne racionalnosti na hrvatskoj političkoj sceni. Rat Hrvatsku udaljava od modernih orientacija, koje su neophodne za dalji razvoj Hrvatske i njezino uključivanje u Europu. Postmoderne orientacije, koje postaju sve značajniji činitelj u definiranju razvojne politike i uključivanju Hrvatske u europske i globalne gospodarstvene i društvene tokove, pokazuju znatno manju eroziju u odnosu na izbore 1990. (sa 4% na 3,2%). Vjerojatno se to može tumačiti upravo malim postotkom birača čiji profil pokazuje unutrašnju konzistentnost obilježja "ideal-tipa" postmodernistički orijentiranog birača. Oni su i nadalje najviše zastupljeni kod najmlađe dozne skupine, s obzirom na zanimanje kod

biraača na školovanju i stručnjaka, a potom poljoprivrednika koji su se od izbora 1990. s posljednjeg popeli na treće mjesto, dok su radnici, službenici i obrtnici sa srednjih prešli na posljednja mjesta. S obzirom na nacionalnost, birači hrvatske nacionalnosti zadržali su poziciju na rang-listi, dok se promjena između iznadprosječno i ispodprosječno postmodernističkih orijentacija tokom dvije godine dogodila u korist Srba na štetu Muslimana.¹¹ Rezultati istraživanja kod kojih se postmodernističke orijentacije prate u priklanjanju konceptu održivog razvoja i održive energetske politike pokazuje znatno bolju sliku. Podijeljenost biračkog tijela na 50% onih koji zastupaju klasičan koncept razvoja i 50% onih koji su za koncept održivog razvoja mogla bi izazvati polarizaciju na hrvatskoj političkoj sceni u trenutku kad na dnevni red dođu obnova i razvoj. Što se tiče energetske politike, iako jedne od najznačajnijih komponenti razvojne politike, rezultati istraživanja pokazuju da bi koncept održive energetske politike podržalo gotovo cjelokupno biračko tijelo Hrvatske.

S obzirom na položaj koji su imale pojedine političke stranke među biračima koji su pokazali postmodernističke orijentacije, rezultati ukazuju na šansu da se i te stranke i njihova vodstva, u situaciji kad pitanja razvoja dođu na dnevni red, postave mnogo jasnije, te da znatno bolje artikuliraju razvojnu problematiku. Time bi mogle privući mnogo veći broj birača. U tom smislu širi se prostor za Hrvatsku seljačku stranku, kao najprihvaćeniju od ciljno-racionalno orijentiranih birača, ali koja mora razraditi postmodernističku dimenziju svog programa, pogotovo zato što je takva orijentacija sve prisutnija kod poljoprivrednika.¹²

Tu bi situaciju mogle iskoristiti i stranke socijaldemokratskih orijentacija, kako bi nadvladale svoj marginalni položaj na hrvatskoj političkoj sceni.

¹¹ Ovdje se ne želimo upuštati u naznaku mogućih razloga takvih promjena.

¹² Vjerojatno zbog stečenog uvida u ekološke deficite koje je prouzročio rat, čime je na mnogim mjestima dovedena u pitanje poljoprivredna proizvodnja.

Inge Perko-Šeparović

POST-MODERN VALUE ORIENTATIONS
(Election trends in 1992)

Summary

Research on the post-modern orientations of voters in Croatia started in the 1990 elections, and was continued in the 1992 elections. The indicators of post-modern value orientations had to be changed. War had distanced the Croatian electorate considerably from desired rational orientation - within which modern and post-modern differ. Post-modern had a small erosion, from 4 to 3.2%, while desired rational orientation fell from 60% to only 6.8%. Post-modern oriented voters were most evident in the youngest age group, those studying, and professionals. Changes were noted in the agricultural group, who climbed from last place to third. The results of the research follow post-modern orientations towards the concepts of sustainable development and sustainable energy policies. They indicate a significantly better situation when the subject is the presence of post-modern value orientations in the electorate of Croatia. It appears to be divided almost equally; 50% support the classic concept of development, while 50% support sustainable development. This could cause political polarization of the voting body when reconstruction and development are on the agenda. With respect to the energy policy as one of the most important components of development policy, the results of the research indicate that almost the entire voting body (97%) would support only a sustainable energy policy.